

Bajke koje pomažu djeci

Gojšić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:829852>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA GOJŠIĆ

BAJKE KOJE POMAŽU DJECI – biblioterapeutska uloga bajki

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA GOJŠIĆ

BAJKE KOJE POMAŽU DJECI – biblioterapeutska uloga bajki

Završni rad

JMBAG: 030302789, izvanredni student
Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Dječja književnost
Mentor: doc. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI (Završni rad)

Ja, dolje potpisana Petra Gojšić, kandidat za prvostupnika Predškolskog odgoja, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojeg vlastitog rada, temelji se na mojim istraživanjima te se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da niti jedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela
(završni rad)

Ja, Petra Gojšić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **Bajke koje pomažu djeci – biblioterapeutska uloga bajki** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ:

1. SAŽETAK.....	6
1. SUMMARY	7
2. UVOD	8
3. DJEČJA KNJIŽEVNOST	9
4. BAJKA	10
4.1. ŠTO JE BAJKA?	10
4.2. KLASIČNA I MODERNA BAJKA.....	11
4.2.1. Klasična (narodna) bajka.....	11
4.2.2. Moderna (umjetnička) bajka	13
4.3. BAJKA I MIT.....	14
5. INTERPRETACIJA BAJKE.....	15
5.1. POSTUPAK INTERPRETACIJE	15
5.2. PRIMJENA INTERPRETACIJE	16
6. KAKO ČITATI BAJKU	18
7. STRAH OD FANTAZIJE.....	19
8. PREVLADAVANJE SLOŽENOG RAZDOBLJA NAJRANIJEG DJETINJSTVA UZ POMOĆ MAŠTE	21
8.1. KAOTIČAN POGLED NA SVIJET	22
8.2. ROMANTIZIRANJE OBITELJI	22
9. UNUTARNJI PROCESI PRILIKOM ČITANJA BAJKI.....	23
10. BIBLIOTERAPIJA	24
11. ŠTO SU TERAPEUTSKE BAJKE I KAKO RADITI S NJIMA.....	26
12. U ZEMLJI ČAROLIJE – interpretacije bajki prema Bettelheimu.....	27
12.1. Jacob i Wilhelm Grimm: IVICA I MARICA	27
12.2. Jacob i Wilhelm Grimm: SNJEGULJICA	28
12.3. Rumunjska narodna bajka: ZAČARANO PRASE	32
12.4. USPOREDBA REALISTIČNE PRIČE I BAJKE.....	33
13. POTREBA PSIHOANALIZE U BIBLIOTERAPIJI.....	35
14. ZAKLJUČAK	36
15. LITERATURA.....	38

1. SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje problematiku bajke kao književne vrste i njenu biblioterapeutsku funkciju. U prvom dijelu rada razrađuje se bajka kao književna vrsta od samoga nastanka do danas, njene karakteristike i obilježja te najpoznatiji pisci koji su je stvorili. U drugome dijelu govori se o biblioterapiji, interpretaciji bajke, njenom terapijskom učinku i djelovanju bajke na djecu predškolske dobi. Razradom ove teme utvrđeno je kako je bajka vrlo kvalitetan i edukativan sadržaj koji djeci pomaže da stvore svoju ličnost.

Ključne riječi: *bajka, dijete, biblioterapija, predškolski odgoj, književnost*

1. SUMMARY

This thesis shows the problem of a fairytale as a literary genre and its bibliotherapeutic function. The first part describes the fairy tale as a literary genre from its origination until today, its characteristics and features, as well as the most famous writers who contributed to creating it. The second part elaborates bibliotherapy, interpretation of the fairytale and its therapeutic effect on preschool age children. Analysis of this topic leads to the conclusion that the fairy tale is a very quality and educational tool which helps children to build their personality.

Key words: fairy tale, child, bibliotherapy, preschool education, literature

2. UVOD

Bajke su književna dijela s kojima se dijete rano susreće. Nema generacije koja nije odrasla uz čudesan svijet princeza, prinčeva, zlih maćeha, vještica i patuljaka. Svojim zanimljivim sadržajem i čudesnim likovima bajke zabavljaju dijete, obogaćuju njegovu maštu te mu pripomažu da se razvija kao osoba. Lijepim rečenicama i učestalim moralnim porukama na najlakši način uvode dijete u svijet i promiču dobrotu i moralne vrijednosti.

Istražujući svijet bajki, pitamo se čemu služe i koja je njihova svrha? Jesu li namijenjene samo dječjoj zabavi, služe li kao uspavanka ili možda imaju i neku drugu, manje vidljivu svrhu? Što su bajke shvaćene u dubljem značenju i kako su nastale? Odgovoriti na ova pitanja vrlo je zahtjevan zadatak koji obuhvaća mnogo pojmova, opisa i analiza koje ću ovim radom pokušati čim bolje objasniti.

Nastala još u pradavnim vremenima, bajka nikada nije imala samo literarnu vrijednost. U njezinim simbolima otkrivamo dublja, skrivenija i arhetipska značenja kao i elemente univerzalnog ili općeljudskog. Bajke su se rodile davno prije knjiga i zapisivanja, a tek se mnogo kasnije razvilo sustavno sakupljanje pa su postale dio pisane književnosti.

„Bajke su jedinstvene ne samo kao književni oblik već i kao umjetnička djela koja su djetetu potpuno pojmjljiva kao niti jedan drugi vid umjetnosti. Najdublje značenje pojedine bajke bit će različito za svaku osobu, ali i za istu osobu u raznim trenucima njezina života. Sukladno djetetovu rastu i razvoju, mijenja se percepcija i doživljaj bajke, te način na koji ona utječe (izravno ili neizravno) na djetetov um, osobnost, i život općenito.“¹

Stoga ćemo se u ovom završnom radu baviti pitanjima i problematikom vezanima uz bajku općenito te o njenim biblioterapeutskim učincima i značenjima u dubini ljudske psihe.

¹ Brenko, A. (2011.) *Uloga bajke u razvoju djeteta rane školske dobi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 2.

3. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Još od davnina, kad nije postojalo pismo, nastajale su priče. Putovale su od usta do usta, širile se i dobivale novu dimenziju. Uvijek bi netko nešto nadodao, a ponešto ispustio ili preoblikovao. Iako usmena predaja bijaše jaka, informacije pohranjene u umu blijedile su i nerijetko se zaboravljale. Stoga se javila potreba za izumom pisma kako bi se informacije pohranile i ostale trajne za nadolazeće generacije. Tako je prije 7000 godina nastala knjiga, a s njome i pismenost.

Kroz povijest je književnost dobivala svoj oblik, usavršavala se i mijenjala. Stvorene su mnoge vrste i oblici književnosti, a jedna je od njih upravo dječja književnost. Dugo se vremena smatralo da su bajke, fantastične priče, pustolovine, pjesme i knjige o pravilima ponašanja, moralu te savjetima za život literatura za djecu, zajedno sa školskim pričama ili pak onima s igrališta. Tomu jest tako, ali u ovu književnost spada i mnogo više. Tu su i djela iz literature koja nisu prvobitno pisana za djecu, „ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca.“² Mnogi su klasici napisani, a da njihovi autori nisu ni sanjali da će jednom biti namijenjeni djeci. Dječja je literatura širi pojam i obuhvaća djela izvan umjetničke književnosti, a na samom književnom području obuhvaća poeziju, romane, pripovijetke, pripovijetke o životinjama, avanturističku književnost, naučnu fantastiku i sl. Namijenjena je djeci od 3. do 14. Godina života.

Književnost je za djecu veoma bitna jer, osim što im omogućuje književni užitak, djeluje odgojno i obrazovno na djetetovo psihološko stanje. Oblik i struktura ovakvih djela stvaraju slike koje djetetu pomažu razvijati maštu i sanjarenje, ukazuju mu na to kako svladati sve prepreke i kako je borba urođena osobina svakoga čovjeka. Putem priče pripremaju se za život. Djetinjstvo je pravo vrijeme kada trebaju učiti prave životne vrijednosti, primjerice kako čuvati dostojanstvo i pravdu.

Milan Crnković daje nekoliko teza o granici između dječje književnosti i književnosti uopće:

- Postoje književna djela koja djeca ne mogu s razumijevanjem čitati prije nego postignu određenu dob (oko četrnaeste godine).

² Crnković, M. (1980.) *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga, str. 5.-7.

- Postoje djela koja mogu čitati odrasli i djeca, ali neka od njih više zanimaju djecu, a druga odrasle.
- Postoje starija književna djela koja autori nisu pisali za djecu, ali koja današnje generacije upoznaju već u ranoj dobi, a kada ih čitaju odrasli, nalaze u njima čar djetinjstva.
- Postoje djela, pogotovo u novijoj literaturi, u kojima su doživljaji svijeta i spoznaja o životu svjesno zaodjenuti u ruho koje odgovara dječjoj dobi, dok odrasli teže za dubljim, obuhvatnijim, manje opreznim i manje ograničenim poniranjem u iste probleme.
- Postoji tematika koja djecu interesira i koju djeca traže u formi što odgovara njihovoj dobi, a postoji tematika za koju djeca nemaju još dovoljno životnog iskustva i tematika koja ih interesira, ali je dana u takvoj formi i da je mogu shvatiti tek odrasli.³

4. BAJKA

„Da bi te pronašla prava priča (bajka, basna, legenda, anegdota), da bi ju čula, prepoznala, povela ju kući, da bi u njoj uživala – za to treba sedam živih života i devet neumornih ophoda oko matere Zemlje. Za to trebaju mnoge godine odricanja i raskoši, mnogi gradovi, podzemlja, samoće, gubici, mnogi taj očaj, i sumnja, i smutnja. Kad se osvoji pregršt takvih priča, to je kao da se osvoji čvrst, čist, nepropadljiv život.“

Vesna Krmpotić⁴

4.1. ŠTO JE BAJKA?

Riječ bajka dolazi od riječi bajiti što znači vraćati ili čarati. Smještamo je u podvrstu priče (uz narodnu priču, umjetničku priču, mit, legendu, sagu ili predaju i fantastičnu priču). Postoje mnoge definicije bajke, a „Milan Crnković je istaknuo čudesnost kao bitnu odrednicu bajke. Ustvrdio je da se prijelazu iz jednog u drugi svijet, iz stvarnog u nadnaravni, nitko ne čudi. To znači da čudesno u bajci živi kao da je stvarno i daje joj osnovno obilježje.“⁵

Prema Ivi Zalaru bajke dijele neke zajedničke crte čak i onda kad su različite po tematici, motivima, tendenciji i osnovnom raspoloženju. Tako se u bajkama „uz zbiljske

³ Crnković, M. (1980.) *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga, str. 6.-7.

⁴ Krmpotić, V. (2006.) *Bajke*. Zagreb: VBZ, str. 7.

⁵ Pintarić, A. (1999.) *Bajke - pregled i interpretacija*. Osijek: Matica hrvatska, str. 11.

likove ljudi i životinja javljaju često i natprirodna bića, dobra i zla: vile, vještice, zmajevi vukodlaci, vampiri, divovi i patuljci. Susreću se i metamorfoze ili preobrazbe: zmije se pretvaraju u djevojke i obrnuto, žabe u kraljeviće, čarobnjaci u miševе i lavove, riječi u žabe ili dukate, itd; nema dugih opisa ni oznaka mjesta i vremena, likovi su jednodimenzionalni, stil pričanja jednostavan.“⁶

U *Rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića piše da je bajka kratka poetska priča fantastična sadržaja; priča o nevjerojatnim doživljajima realnih bića i susretima s nerealnim bićima; svakojako pretjerana priča o nečemu, izmišljotina.

Ovdje navedene definicije bajki bitno se ne razlikuju. Svaki autor na svoj način opisuje bajku i pritom koristi osnovne motive koji bajku čine takvom, a to su: čudesno, čarobno, nestvarno i nadnaravno. U bajci je sve moguće, isprepliću se čarobno i realno, snovi i java, mašta i realnost, zbiljski se likovi susreću s čudesnim likovima, događajima i predmetima, a oni se pak u bajci pojavljuju kao sasvim normalni, prirodni i svakodnevn. Upravo ti motivi čudesnoga, nestvarnoga i čarobnoga dijele bajku od ostalih književnih vrsta i čine je „kraljicom priče“ kako je mnogi nazivaju.

4.2. KLASIČNA I MODERNA BAJKA

4.2.1. Klasična (narodna) bajka

„Termin klasične bajke rabić će se u smislu uzorne bajke, pri čemu se misli na bajke koje su utemeljile umjetničku i autorsku bajku u svjetskoj književnosti.“⁷

Klasične bajke svjedoče o tome kako je siromašan postao bogat, kako je pravda pobijedila nepravdu, ljubav mržnju, a poniznost bahatost. Bajke u prvom planu prikazuju moralne ljudske postupke. U početku je zlo snažno i nadmoćno, a glavni mu je cilj da zavlada. Međutim, kako vjera u dobro jača, tako snaga zla opada i na kraju se gubi. Polarizacija na dobro i zlo poznata je u svim bajkama. Dobro se nudi i dobrim i zlim likovima, ali samo ga dobri prepoznaju i prihvaćaju. Dobro se uvijek nudi skriveno tamo gdje ga nitko ne bi očekivao i na prvu prepoznao – u liku začaranog medvjeda, strašne zvijeri, starice koja živi s jatom gusaka ili pak običnog prosjaka.

Likovi u klasičnim bajkama

⁶ Isto.

⁷ Pintarić, A. (2008.) *Umjetničke bajke*. Osijek: Matica Hrvatska, str. 9.

U klasičnim su bajkama likovi najčešće odrasli, a prema socijalnom statusu bogati ili siromašni. Već je istaknuto da postoje zbiljski i nadnaravni likovi, a svi mogu biti i dobri i zli. Dobrota je često iskazana izgledom, ali nije uvijek tako. Dobra se djevojka u bajci može usporediti sa suncem, iz njenih usta izlaze ruže, a umjesto suza padaju biseri. Za razliku od dobroga, zlom će liku iz usta ispadati zmije i krastače. Iako i zlom liku može biti podarena ljepota, on se s njome ne zna nositi, već ljepota u njemu izaziva pakost i taštinu.

Narodni su likovi u bajkama vile, vještice, patuljci i zmajevi. Vile, gospodarice magije, mogu biti dobre i zle. Pojavljuju se u skupinama po tri što ukazuje na trodijelni ritam života: rođenje, život i smrt. Najčešće se pojavljuju u planinama, za vilinskim stolovima ili u dubokim šumama. Vrlo su uvredljive i osvetoljubive, smišljaju podvale, čine pakosti, ali ih se može nadmudriti i nadigrati. Vještice imaju nadnaravnu moć i mogu letjeti na metli. Nisu nepobjedive - dobri ih likovi mogu savladati ako se udruže s čarobnim predmetima i nadnaravnim bićima. Patuljci i čovječuljci duhovi su zemlje i tla, a vežemo ih uz pećine i špilje nad padinama u kojima kriju svoje radionice. U bajkama su patuljci najčešće dobroćudni, vrijedni i snalažljivi. Zmaj simbolizira zlo, čuvar je skrivenog blaga i treba ga savladati kako bi se do blaga došlo. Blago je u bajkama najčešće izrečeno motivom lijepe djevojke. U savladavanju zla dobrim likovima često pomažu biljke i životinje.

Dobro i zlo

U bajkama vrijedi načelo „svakome prema zaslugama“, a nagradu zaslužuju samo dobri likovi. Biti dobar u bajci istodobno znači biti snažan, skroman, pošten i čovjekoljubiv. Takve likove čeka teška muka, ali i nagrada pa se u tome obliku bajke približavaju i biblijskom gledištu.

Zlo se može predvidjeti, ali ne i izbjeći. Dobra vila ne može ukloniti kletvu zle, već je samo ublažiti. Postoje predmeti koji pomažu dobrim likovima i oni koji ih čuvaju od zla poput amajlije.

Maćehe ili drugi zli likovi najčešće pretvaraju kraljeviće i kraljevne u životinje, a rjeđe u biljke. Pretvorba može biti i kazna za zloću. Začaranost će prestati kad istekne vrijeme ili kad se ispuni uvjet, a najčešće kad se nađe ili prepozna ljubav na vrlo udaljenom i nepoznatom mjestu. Dogodi li se da se iz nekog razloga, najčešće nestrpljivosti, želi što prije riješiti začaranosti, pred lika se stavlja dodatna kušnja.

Blago je u bajkama simbol kojem se teži, ali i izvor zla. Zato je ono skriveno u pećini, u špilji ili pod zemljom i treba uložiti mnogo truda i napora kako bi se do njega došlo. Taj napor može lika navesti na promišljanje, no ako se to ne dogodi, oni koji su blagom

zaslijepljeni često stradavaju. Kazna se zaslužuje i na drugi način: pakosnim i zlim ponašanjem prema bližnjima.

Zamjenu likova često provode zli koji žele doći do dobra koje njima nije namijenjeno.

Čarobni predmeti i čarobne riječi pomažu dobrima, a kažnjavaju zle. Najpoznatiji su čarobni predmeti štap, čekić, ćilim, stolčić, svjetiljka, mlin, zvonce i mač. Istu namjenu imaju i čarobne riječi.

Kompozicija bajke i značenje brojeva

Kompozicija je bajke čvrsta, a sama se bajka temelji na ponavljanju. Uvod ne postoji ili je vrlo kratak. Obično se sastoji od jedne ili dvije rečenice koje obavještavaju o mjestu, vremenu i likovima, a ponekad i o moralnim osobinama lika (*Bio jednom...*). Možemo vidjeti da se u bajkama tvrdi da se događaj zbio na neodređenom mjestu i u neodređeno vrijeme (*Bilo tako ili ne bilo...*). Fabula je ispričana jednostavnim rečenicama, a opširnim opisima ili zaustavljanju radnje nema mjesta. Na vrhuncu dolazi do obračuna između dobrih i zlih likova iz kojega dobri izlaze kao pobjednici. U zaključku se najčešće ističe da su dobri likovi nagrađeni, a zli kažnjeni.

Brojevi ne izražavaju samo količine već i ideje i sile. U različitim civilizacijama brojevi imaju različito značenje. Smatra se da je moć riječi velika, ali moć brojeva još veća. Brojevi koji se učestalo javljaju u bajkama su tri, sedam, dvanaest, četrdeset i sto.

4.2.2. Moderna (umjetnička) bajka

Na osnovi narodne bajke nastala je umjetnička bajka koju neki teoretičari nazivaju literarnom bajkom. Umjetnička (literarna) bajka nastaje na dva načina. „Sakupljači narodnih bajki kao što su braća Grimm, Charles Perrault, Marie Leprince de Beaumont, A. S. Puškin, Božena Němcova, Gustav Schwab i mnogi drugi „stvorili“ su prijelazni oblik narodne bajke u umjetničku, koji neki autori nazivaju literarnom narodnom bajkom. Narodna se bajka ovdje ne mijenja, nego dotjeruje. Od brojnih varijanti iste bajke bira se ona bolja. U tu izabranu varijantu se unose uspjeliji detalji i motivi, krati se ili produžuje, jezično se dotjeruje, a mogu se čak naći i kraći opisi te poneki trag determiniranja lika.“⁸

S druge strane, obuhvaća vrlo široko područje i ima mnogo podtipova kojima je zajedničko da u strukturi više ili manje čuvaju neke elemente ili duh narodne bajke. Najbolji su primjer za to Andersenove priče i priče Ivane Brlić - Mažuranić. Po vanjskim elementima

⁸ Brenko, A. (2011.), str. 16.

nalik su na narodne priče, ali one to nisu – „zapravo su na narodnim elementima izgrađene umjetnikove priče s promjenom nekih odrednica gdje se najjače ističe prisutnost pejzaža, produbljanje i izgradnja kompleksnih likova i drugačija etičnost.“⁹

4.3. BAJKA I MIT

Postoji opća suglasnost da nam mitovi i bajke govore jezikom simbola koji predstavljaju podsvjesni sadržaj. Oni se istodobno obraćaju i našem svjesnom i našem nesvjesnom umu. U isto vrijeme govore idu, egu i superegu.

Ne postoje samo bitne sličnosti između mitova i bajki već i značajne razlike. Premda se u mitovima i bajkama nalaze isti tipični likovi i iste situacije, a zbivaju se i podjednako čudesni događaji, postoji presudna razlika u načinu na koji se priopćavaju. Prevladavajući osjećaj koji mit prenosi jest: ovo je apsolutno jedinstveno, to se nije moglo dogoditi nijednoj drugoj osobi niti u kojoj drugoj sredini, takva su zbivanja veličanstvena, pobuđuju strahopoštovanje i vjerojatno se ne bi moglo dogoditi običnim smrtnicima poput vas i mene.

Dok je mit pesimističan, bajka je optimistična, bez obzira na to koliko neke pojedinosti priče bile zastrašujuće ili ozbiljne. Pesimizam u mitovima divno je oličen onim paradigmatiskim mitom psihoanalize, Edipovom tragedijom.

Bajka jasno pokazuje kako govori o nama sličnima, dok mit ima svog određenog povijesnog junaka. Mitovi su junaci nadljudskih dimenzija, a takav izgled pomaže da priče budu djetetu prihvatljive. Dijete bi inače bilo preopterećeno zahtjevom koji se podrazumijeva - da junaka oponaša u vlastitom životu. Mitovi su korisni za oblikovanje superega, a ne cjelokupne ličnosti. Dijete zna da ne može dosegnuti vrlinu junaka niti ponoviti njegova junačka djela. Sve što se od djeteta može očekivati jest da u nekoj mjeri oponaša junaka, a da se pritom ne osjeti poraženo neskladom između toga ideala i svoje majušnosti. Mitovi projiciraju idealnu osobnost koja postupi po zahtjevima superega, dok bajke prikazuju integraciju ega koja omogućuje primjereno zadovoljavanje želja. Ova razlika objašnjava suprotnost između prodornog pesimizma mitova i blagog optimizma bajki. Za razliku od mitova, u bajkama pobjeda nije pobjeda nad drugima, već jedino nad samim sobom i pokvarenošću.

⁹ Isto.

5. INTERPRETACIJA BAJKE

Interpretacija bajke, odnosno viđenje i tumačenje bajke, jest umjetnost ili umijeće koje se može naučiti samo praksom i iskustvom. Mnogi smatraju da interpretacija nije potrebna jer od čiste priče i sirovoga materijala nema bolje slike u umu. Međutim, druga strana odgovara kako pojedinac, primjerice misaoni tip, prirodno teži izvući samo neku filozofsku misao pa će preskočiti emocionalnu poruku. Zbog toga je naglasak na ostalim, dubljim psihološkim značenjima na koja se ukazuje i koja se potom interpretiraju.

5.1. POSTUPAK INTERPRETACIJE

Za postupak interpretacije postoje pravila kojima se moramo voditi. Arhetipska se priča dijeli „na četiri etape klasične drame, polazeći od ekspozicije (vrijeme i mjesto). U bajkama su vrijeme i mjesto uvijek evidentni, jer počinju s „bilo jednom“ ili tomu slično, što znači u bezvremenu i bezprostoru - području kolektivnog nesvjesnog.“¹⁰. Zatim se okrećemo osobama ili likovima u priči. Preporučuje se prebrojavanje likova, npr. bajka počinje s kraljem i trima sinovima, a završava s dvama sinovima i dvjema odabranicama srca ili s četirima ženama (oslobađanje ženskog principa). Nakon proučenih likova moramo definirati problem. Problem se uvijek javlja na početku priče (bolesna žena, krađa blaga...) i definiramo ga psihološki nastojeći shvatiti od čega se sastoji. Sljedeći korak jest peripetija, odnosno preokret u priči, koja može biti dugotrajna i kratkotrajna. Više peripetija može se nizati jedna za drugom, ali može biti i samo jedna peripetija nakon koje slijedi vrhunac, odnosno odlučujuća stvar koja završava tragedijom ili se raspliće. Potom slijedi rasplet, a ponekad i katastrofa. Rasplet može biti pozitivan - princ i princeza vjenčaju se i žive sretno do kraja života - ili negativan – svi tragično poginu i nikada se više za njih ne čuje. Rasplet može imati i dvostruki završetak - nakon sretnog završetka slijedi pripovjedačeva negativna primjedba, to jest obred povratka ili vraćanja. Valja naglasiti da nas bajka „vraća u djetinji svijet snova, u svijet kolektivnog nesvjesnog u kojem ne smijemo ostati.“¹¹

¹⁰ von Franz, M. L. (2007.) *Interpretacija bajki*. Zagreb: Scarabeus-naklada, str. 57.

¹¹ Isto, str. 59.

5.2. PRIMJENA INTERPRETACIJE

„Bajka, naprotiv, sve odluke prepušta nama, uključujući i to želimo li uopće odlučivati. Ostaje na nama hoćemo li bajku ikako primijeniti na svoj život, ili ćemo samo uživati u fantastičnim zbivanjima o kojima govori. Užitek je ono što nas navodi da u pogodno nam vrijeme reagiramo na skrivena značenja, ukoliko se mogu odnositi na naše životno iskustvo i sadašnje stanje osobnog razvoja.“¹² Djetetu koje se tijekom priče poistovjećuje s junakom ne samo da se daje nada već mu se i govori kako razvijajući pronicljivost i prisebnost može pobijediti puno jačeg protivnika.

Bajke prepuštaju djetetovoj mašti na volju hoće li i u kojoj mjeri na sebe primijeniti ono što priča otkriva o ljudskoj prirodi i ljudskom životu. „Bajka postupa na način koji je usklađen s dječjim načinom razmišljanja i doživljavanja svijeta; zato i jest bajka djetetu toliko uvjerljiva. U bajci može naći mnogo bolju utjehu, nego nastojanjem odraslih da ga utješe u svojim umovanjem i gledištima. Dijete vjeruje u sve što mu bajka kazuje jer se njezin pogled na svijet poklapa s njegovim.“¹³ Roditelji često griješe pokušavajući dijete natjerati da prihvati znanstveno ispravna objašnjenja, a jednako tako zaboravljaju na znanstvene nalaze o tome kako radi dječji um. Bettelheim uspoređuje stanje djeteta kojemu su bajke nepristupačne s onim djevojke koja se želi osloboditi unutarnjih pritisaka jahanjem ili brigom o konjima, a to joj je nevino zadovoljstvo uskraćeno. „Dijete koje je upoznato sa značenjem likova bajke u njegovoj psihologiji, bit će lišeno vrlo potrebnog oduška i poraženo time što mora jasno spoznati želje, strepnje i osvetničke osjećaje što ga raspinju. Poput konja, bajke mogu dobro poslužiti, a i služe, djeci, a čak mogu učiniti da i nepodnošljiv život izgleda vrijedan življenja – sve dok dijete ne zna što mu one psihološki znače.“¹⁴ Poistovjećujući se s junakom bajke koji ima tjelesnu sposobnost izvođenja nadnaravnih djela svako dijete može u mašti pobijediti sve stvarne i umišljene manjkavosti svoga tijela i tako se pomiriti sa stvarnošću istoga. Bajka djetetu projicira ovo prihvaćanje stvarnosti tako što lik tijekom priče doživi brojne preobrazbe s ciljem svladavanja zla, ali na kraju, po završetku borbe, uvijek se vraća u svoj prvobitni oblik i postaje obični smrtnik. Na kraju bajke više nema riječi o njegovoj nezemaljskoj ljepoti ili snazi. Oko pete godine djetetu bajke postaju smislene i tada mogu razlučiti svijet igre i mašte od onoga zbiljskoga. Na primjer, park mogu doživljavati kao gustu šumu, iako znaju da on to nije. Djevojčice zamišljaju da su princeze u dvorcu, ali kad ih odrasli u tome prekinu, one se vraćaju u svoju zbilju.

¹² Bettelheim, B. (2000.) *Smisao i tumačenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić, str. 45.

¹³ Isto, str. 47.

¹⁴ Isto, str. 57.

„Bajka počinje ondje gdje se dijete nalazi u to doba života, i gdje bi, bez pomoći priče, ostalo zaglibljeno i osjećalo se zanemareno, odbačeno, poniženo. Iskorištavajući misaone procese koji su njegovi vlastiti – koliko god mogli biti oprečni racionalnosti odraslih – priča tada otvara veličanstvene vidike što djetetu omogućuju nadvladati trenutačni osjećaj krajnjega beznađa. Da bi povjerovalo u priču i njeno optimistično gledanje učinilo dijelom svoga doživljaja svijeta, djetetu je potrebno da je čuje mnogo puta. Ako povrh toga dijete i odigra priču, to je čini znatno „istinitijom“ i „stvarnijom“.¹⁵ Dijete osjeća koja bajka odgovara njegovom trenutnom unutarnjem stanju, a osjeća i gdje mu priča daje priliku da se uhvati u koštac s problemom koji ga tišti. To se rijetko postigne već pri prvom slušanju bajke. Zato su neki dijelovi bajke vrlo čudni, a tako mora biti kako bi se obratili duboko sakrivenim osjećajima. Tek nakon što mnogo puta čuje bajku i nakon što se njome pozabavi, dijete se posve može okoristiti onime što mu priča pruža za razumijevanje sebe i svoga doživljaja svijeta. Ako se djetetu sviđa odslušana bajka i to istakne riječima („sviđa mi se“), ne znači da dijete želi još neku priču, već želi da se ista odsluša ponovno. Njegova primjedba govori da je dijete prepoznalo da mu priča nudi nešto bitno, a to će se izgubiti ako se ne omogući ponavljanje iste i vrijeme da je prožme. Ako prerano usmjerimo djetetove misli prema novoj priči, djelovanje prve može se uništiti, a ako to učinimo kasnije, djelovanje možemo i pojačati.

Pričaju li se djetetu priče samo „vjerne stvarnosti“, ono može zaključiti kako je velik dio njegove unutarnje stvarnosti roditeljima neprihvatljiv i tada se otuđiti od svog unutarnjeg života. To je izvor problema u adolescentskoj dobi i kasnije, kad više nisu pod roditeljskim emocionalnim utjecajem, jer žele nadoknaditi ono uskraćeno u djetinjstvu.

Počeci „Bilo jednom“, „U nekoj zemlji“ ili „Prije mnogo godina“ najavljuju nam da ono što slijedi nije ovdje i ne događa se danas. Namjerno neodređeni početak bajke kazuje nam kako napuštamo svijet zbilje i realnosti i prelazimo u „drugu dimenziju“.

Djeca to razumiju i „kada se djetetovo sveukupno priželjkivanje utjelovi u dobru vilu, svekolike rušilačke želje u zlu vješticu, svi strahovi u nezasitnog vuka, svi prohtjevi savjesti u mudra čovjeka iz kakve pustolovine, sav ljubomorni gnjev u životinju što isključuje oči njegovim ljutim suparnicima – dijete tad može početi razvrstavati svoje proturječne sklonosti. Kad to jednom počne, sve će ga manje i manje proždirati nesavladivi kaos.“¹⁶

¹⁵ Isto, str. 58.

¹⁶ Isto, str. 64.

6. KAKO ČITATI BAJKU

„Kako bi potpuno ostvarila svoje tješiteljske naklonosti, svoja simbolička i ponajprije, interpersonalna značenja, bajku valja pričati, a ne čitati. Ako se čita, valja je čitati s emocionalnim angažiranjem za priču i dijete, s uživljavanjem u priču i ono što djetetu može značiti.“¹⁷

Već smo spomenuli kako je narodna bajka za razliku od moderne, skorije izmišljene bajke plod preoblikovanja i prilagođavanja. Svaki je pripovjedač za vrijeme pričanja izostavljao i dodavao elemente kako bi je učinio smislenijom za sebe i svoju publiku. Pripovjedač bi reagirao na ono što je naslućivao iz dječje reakcije. Pripovjedači su i kasnije priču prilagođavali djetetovim pitanjima i užitku i strahu što ih je dijete otvoreno pokazivalo. Strogo se držati zapisanoga teksta znači oduzeti bajci velik dio vrijednosti. Kako bi pripovijedanje bilo što djelotvornije, ono mora biti zbivanje između osoba, a njega stvaraju oni što u njemu sudjeluju.

Ako je roditelj neusklađen s djetetom ili je previše vezan za ono što mu se događa u vlastitoj podsvijesti, može se dogoditi da priča bajke na temelju svojih potreba umjesto djetetovih. Međutim, to se ne smatra velikom greškom. Dijete će na taj način shvatiti što pokreće njegova roditelja, a to mu je vrlo bitno za razumijevanje ljudi koji su mu sve na svijetu. Djeca znaju kako izaći na kraj s roditeljskim izvrtanjima bajki i imaju vlastite postupke s elementima priče koji su suprotni njihovim emocionalnim potrebama. To čine krojeći vlastitu priču, dodajući joj neke pojedinosti i pamteći je na drugačiji način od izvornoga. „Opčaravajuće je promatrati promjene što ih čak i najpoznatije priče trpe u glavama pojedinca, bez obzira na činjenicu da su zbivanja u priči općepoznata.“¹⁸

Idealno pripovijedanje bajke treba biti interpersonalno zbivanje u koje odrasla osoba i dijete ulaze kao ravnopravni sudionici, što je nemoguće kad se djetetu priča čita. Pripovijedanju ne vrijedi pristupati s didaktičkim nakanama. Govoreći o činjenici da bajke pomažu djetetu razumjeti samoga sebe, upućujući ga da nađe rješenje problema koji ga zaokupljaju, valja imati na umu da se uvijek misli metaforično. Ako slušanje bajke djetetu omogućiti da samo to postigne, nije riječ o svjesnoj namjeri onih koji su priču izmislili ili onih koji su je prepričavanjem prenosili do sadašnjosti. Bez obzira na činjenicu da izvor užitka može biti sasvim različit u djece i u odraslih, svrha pričanja bajke treba biti zajednički užitek u njoj. Odrastao čovjek lako može crpsti ugodan osjećaj koji djetetu pruža njegova mašta.

¹⁷ Isto, str. 133.

¹⁸ Isto, str. 134.

„Slušanje bajke i upijanje slika što ih daje mogu se usporediti sa sijanjem sjemena, od kojeg će se samo poneka sjemenka primiti u djetetovu umu. Poneka će mu u svjesnom umu djelovati odmah, druga potaknuti procese u podsvijesti. Ostalo će pak sjeme dugo mirovati dok djetetov um ne dođe u stanje pogodno za klijanje, a mnoge sjemenke ipak nikada neće uhvatiti korijena. Međutim, sjeme koje je palo na pogodno tlo izrast će u predivno cvijeće i jedro drveće – to jest, potvrdit će valjanost važnih osjećaja, potaknuti proniknuća, pothranjivati nade, smanjiti strepnje – i tako obogatiti djetetov život, sada i dovijeka.“¹⁹

Ako odrastao priča priču s nekim drugim ciljem, a da to nije bogaćenje djetetova iskustva, bajku pretvara u poučnu priču, basnu ili kakav drugi didaktički doživljaj koji se obraća djetetovom svjesnom umu. Ako odrastao čovjek djetetu osjećajno pripovijeda bajke, prisjeća se onoga što je njemu priča značila kao djetetu, a pritom ima na umu različito značenje od sadašnjega. Istodobno razumije razloge zbog kojih njegovo dijete može izvući pojedino značenje. Tada dijete prilikom slušanja osjeća da razumijete njegove najdublje želje, osjećaje i nade. Kada se djetetu na taj način nudi bajka, pokazuje mu se da nije samo i usamljeno u svome svijetu mašte, već da u njemu sudjeluje i osoba koju najviše treba i voli. Djetetu se nikada ne smiju otkriti značenja bajki, ali je vrlo bitno da pripovjedač bajke shvati poruku namijenjenu djetetovoj podsvijesti. Ako pripovjedač poznaje značenje, dijete će lakše u priči pronaći ključ za bolje razumijevanje sebe.

Unutarnji doživljaji u bajkama pretvaraju se u vizualne slike. Kada se junak bori s teškim unutarnjim problemima, bajka ga prikazuje kao izgubljenog i beznadnog u gustoj šumi.

Ako se na ove priče gleda kao na opis stvarnosti, one su zaista pretjerane, okrutne i sadističke. Međutim, ove su priče sasvim istinite kao simboli psihičkih zbivanja.

7. STRAH OD FANTAZIJE

Unatoč naglašavanju moralne discipline i suhoparnog načina života, naši preci svojoj su djeci bajke ne samo dopuštali nego ih i poticali da uživaju u njihovim sanjama i uzbuđenjima. To je u suprotnosti s današnjom „modernom“ situacijom. Današnji roditelji tvrde da bajke ne daju istinske slike života, a neki ih smatraju nezdravima. Njima ne pada na um da bi istina u djetetovu životu mogla biti drukčija od njihove odrasle istine. „Oni ne shvaćaju da bajke ne pokušavaju opisati vanjski svijet i „stvarnost“. Ne razumiju ni to da

¹⁹ Isto, str. 136.

nema zdravog djeteta koje je ikad povjerovalo da ove priče realistički opisuju svijet.²⁰ Neki se roditelji čak i boje da svojoj djeci lažu kad im pričaju o fantastičnim zbivanjima. Zabrinutost roditelja potiče i djetetovo pitanje „Zar je to istina?“ Međutim, nisu svjesni da se odgovor nalazi već na samom početku pričanja: „U drevno doba, kada su se želje još ispunjavale...“ ili „Nekoć, u davno minula vremena...“ Tolkien primjećuje da to pitanje „nije pitanje na koje se može odgovoriti brzopleto ili olako“ i dodaje da je za dijete mnogo važnije pitanje „Je li bio dobar ili loš? To jest, djetetu je važnije razjasniti tko su dobri a tko zli.“²¹

Kada dijete pita je li priča istinita, ono zapravo želi znati daje li mu priča nešto važno za njegovo poimanje i ima li mu što kazati u vezi s njegovim brigama. Prema Tolkienu, ako djeca pitaju „*Je li to istina?*“ djeca žele reći: *Ovo mi se sviđa, no je li to suvremeno? Jesam li siguran u svojoj postelji?* Odgovor *Danas u Engleskoj zacijelo nema zmajeva* jest sve što djeca žele čuti. Bajke se očito ne bave ponajprije mogućnošću, već poželjnošću“, nastavlja on. Dijete ovo jasno raspoznaje jer mu ništa nije „istinitije“ od onoga što želi.²² Da bi se uspjele savladati životne nedaće, ukupnoj osobnosti potrebna je podrška bogate mašte praćena čvrstom sviješću i jasnim poimanjima stvarnosti.

Otkrića dječje psihologije točna su i važna, ali ne koriste djetetu, već odraslima kako bi shvatili dijete prema mjerilima odraslih. To stvara jaz između poimanja odraslih i djece. Gledaju istu stvar s različitih stajališta, a pritom svatko vidi nešto drugo. Bajke su pretrpjele tešku kritiku kad su nova otkrića psihoanalize i dječje psihologije pokazala koliko je djetetova mašta nasilna, uznemirena i razorna. Malo dijete roditelje silno voli, ali ih isto toliko i mrzi. Uzevši u obzir da to znamo, trebali bismo shvatiti da se bajke obraćaju unutaršnjem duhovnom životu djeteta. Međutim, ne misle svi tako - sumnjičavci tvrde kako ove priče potiču i stvaraju zbnjujuće osjećaje u djece.

„Oni koji su izopačili tradicionalne narodne bajke zaključili su da, ako u priči što se priča djeci postoje čudovišta, ona moraju biti prijateljska – ali im je promaklo čudovište koje dijete najbolje poznaje i najviše je njime zaokupljeno: čudovište za koje dijete osjeća, ili se boji da je ono samo, a koje ga ponekad i progoni. Ostavljajući ovo čudovište u djetetu nespomenuto, skrito u njegovoj podsvijesti, odrasli ga sprečavaju da oko njega ispreda maštarije u ozračju bajki što ih poznaje. Bez takvih fantazija dijete ne uspijeva svoje čudovište bolje upoznati, niti dobiva naznake kako bi njime moglo ovladati.“²³ Posljedica toga jest samo i nemoćno dijete uhvaćeno u koštac sa svojim najgorim brigama. To nije slučaj

²⁰ Isto, str. 105.

²¹ Isto, str.106.

²² Isto.

²³ Isto, str. 108. – 109.

ako se djetetu pričaju bajke koje njegovim brigama daju oblik i tijelo te mu pokazuju način na koji čudovišta nadvladati. Ako se naš strah da ćemo biti proždrti preslika u oblik vještice, možemo ga se riješiti paljenjem vještice u peći. Međutim, ovakvi razlozi nisu padali na um onima koji su zabranjivali bajke.

Mi smo ti koji potičemo maštu naše djece. Govorimo im da crtaju što žele ili izmišljaju priče. Ako ih ne hranimo našim naslijeđem, odnosno narodnom bajkom, dijete ne može samostalno izmisliti priče koje mu pomažu u svladavanju životnih nedaća. Sve priče koje ono može izmisliti odraz su njegovih vlastitih želja i strepnji.

8. PREVLADAVANJE SLOŽENOG RAZDOBLJA NAJRANIJEG DJETINJSTVA UZ POMOĆ MAŠTE

Ne postoji dijete koje ne sanja o tome da postane vladarom kojeg drugog svijeta. Bajka ga uvjerava da će nakon borbe to kraljevstvo biti njegovo. „Kraljevstvo“ ovisi o uzrastu djeteta i njegovom stupnju razvoja, ali dijete ga nikada ne shvaća doslovce. U svakoj dobi dijete zamišlja da je kralj ili kraljica, što znači doseći doba zrelosti ili punoljetnosti. U mlađoj dobi to znači da djetetu nitko neće naređivati i da će mu se ispunjavati sve želje, a u starijoj dobi to će uključiti i obvezu vladanja, to jest da mudro živi i radi.

Zrelost iziskuje pozitivno rješenje djetetovih edipovskih sukoba. Rješavanje zagonetke u gotovo svim bajkama dovodi do ženidbe i osvajanja kraljevstva. Ako zagonetku postavlja žena, a nakon toga rješenja slijedi brak, tumači se da je zagonetka spolne prirode, to jest onaj tko shvati tajnu koju predstavlja suprotni spol postigao je zrelost.

U bajkama sin nikada ocu ne otima kraljevstvo. Otac se kraljevstva odrekne zbog starosti, ali sin čak i u tim okolnostima mora zaslužiti biti nasljednikom. Mora pronaći najpoželjniju ženu iz čega sasvim jasno možemo zaključiti da otac od sina traži moralnu i spolnu zrelost. U mnogim bajkama kralj daje junaku kćer za ženu, a time postaje i njegov nasljednik. Ovo prikazuje dječje maštanje o ispunjenju želje. Priča uvjerava dijete kako je to zbilja ono što će se dogoditi. U podsvijesti „kralj“ označava oca koji sinu obećava najbolje što život može donijeti, a to su sretan život i „kraljevstvo“. Da bi se to ispunilo, sin svim naporima mora naći pravo rješenje edipovskih konflikata i ljubav prema majci prenijeti na prikladnu odabranicu svoje dobi i shvatiti kako je otac zaštitnik koji odobrava njegovo otkriće zrelog zadovoljenja.

„...bajka koristi univerzalne simbole koji djetetu dopuštaju da uzima, bira, zanemaruje i tumači priču na načine sukladne stanju svoga duhovnog i duševnog razvoja. Kakvo god bilo to stanje, bajka ukazuje kako ga dijete može prevladati...“²⁴

8.1. KAOTIČAN POGLED NA SVIJET

U dječjem razvoju „prije edipovskog razdoblja i dobrano u njemu (približno od treće do šeste ili sedme), dječji je doživljaj svijeta kaotičan; ali samo s gledišta odraslih, jer kaos podrazumijeva i svijest o tom stanju stvari. Ako netko poznaje jedino taj „kaotični“ način doživljavanja svijeta, onda i svijet prihvaća takvim.“²⁵ U kasnijem edipovskom i postedipovskom razdoblju ovo podvajanje zahvaća i dijete. Dijete se nalazi u zbrci proturječnih osjećaja i biva nadvladano ovim unutarnjim podvojenostima u sebi. Mješavinu raznih osjećaja, ljubavi, mržnje, želje i straha u sebi dijete doživljava kao neshvatljivi kaos. „Ne može se snaći u tome što se u istom času čuti kao dobro i poslušno, a opet zločesto i nepokorno, iako to jest. Budući da ne može shvatiti međustupnjeve veličine i jačine, stvari su ili sasvim bijele ili sasvim crne. Netko je ili sama hrabrost ili sam strah, naj sretniji je ili najjadniji, najljepši ili najružniji, najbistriji ili najtuplji, ili voli ili mrzi, nikad nešto između toga.“²⁶ U bajkama su likovi jednodimenzionalni (ili dobri ili zli) što djetetu pomaže u lakšem shvaćanju vlastitih postupaka i reakcija. Čistim i jednostavnim slikama bajka pomaže djetetu smjestiti osjećaje u neku vrstu reda i smisla.

8.2. ROMANTIZIRANJE OBITELJI

To su fantazije ili sanjarije što ih dijete dijelom kao takve uzima, ali ipak dijelom vjeruje u njih. One se zasnivaju na ideji da djetetovi roditelji to zapravo nisu, nego je najčešće jedan od roditelj neka uzvišena ličnost, a radi nesretnih okolnosti dijete je prisiljeno živjeti s onima koji tvrde da su mu pravi roditelji. U bajkama je najčešće jedan roditelj pravi, a drugi očuh ili maćeha. Dijete s mnogo nade očekuje da će se jednoga dana „izgubljeni“ roditelj vratiti i da će do kraja života živjeti sretno na uzvišenom položaju koji mu pripada. Takve se sanjarije počnu javljati kada su osjećaji krivnje već sastavni dio djetetove osobnosti i kada bi ljutnja na roditelja (ili već prijezir) izazvali nepremostivu krivnju.

²⁴ Isto, str. 117.

²⁵ Isto, str. 71.

²⁶ Isto.

9. UNUTARNJI PROCESI PRILIKOM ČITANJA BAJKI

Slikoviti govor bajki može bolje od ičega pomoći djeci pri njihovoj najvažnijoj, najtežoj i najplodonosnijoj zadaći: stjecanju zrelije svijesti koja će im srediti zamršene pritiske podsvijesti. „Za razliku od bilo kojega drugog vida književnosti, bajke upućuju dijete da otkrije svoj identitet i poslanje, a ukazuju i na iskustva potrebna za dalji razvoj njegova karaktera. Bajke priopćuju kako je plodonosan i valjan život nadohvat čovjeku unatoč nedaćama – no tek ako čovjek ne izbjegava opasne bitke bez kojih ne može ostvariti pravi identitet. Ove priče obećavaju djetetu, odvaži li se na ovu zastrašujuću i tegobnu potragu, da će mu u pomoć priteći dobrohotne sile i da će uspjeti.“²⁷ Današnjim je naraštajima nažalost uskraćena mogućnost pravog upoznavanja bajke. S bajkama se susreću jedino u filmovima i televizijskim emisijama čije su inačice isprazne, nakićene i pojednostavljene te su izgubile svoj dublji smisao. Bajke su odgovarale na najvažnija dječja pitanja i bile su ključne za djetetovu socijalizaciju.

Prilikom čitanja bajke unutarnji procesi se tumače i shvaćaju kroz likove i zbivanja u priči. U tradicionalnoj hinduskoj medicini bajka se koristila kao terapija za psihički dezorijentirane osobe. Nudila im se bajka u kojoj se nalazio i njihov problem kako bi o njoj meditirali. Smatralo se da će razmišljanjem o bajci izaći iz svoje jednosmjerne ulice i proširiti obzore te da će po uzoru na junaka iz priče ne samo pronaći rješenje svoga problema, već će pronaći i sebe. Naglasak je na činjenici da je bajka „terapeutska, jer pacijent pronalazi *vlastito* rješenje, razmišljanjem o tome što bi priča mogla kazivati o njemu i njegovim unutarnjim konfliktima u tom trenutku njegova života.“²⁸

Bajka je „mudra“ pa od djeteta ne očekuje nemoguće i ne izaziva mu tjeskobu zbog bijesnih želja koje ne može spriječiti, već ga tješi govoreći mu kako su posljedice samo privremene, da dobrotu nadoknađuje svu štetu, a ujedno i opominje kako gnjev i nestrpljenje vode u nevolje. Takve nam priče govore da se unatoč lošim posljedicama zlih želja trudom i dobrom voljom sve može ispraviti i vratiti se na dobar put. Postoje i pripovijetke koje upozoravaju dijete na moguće neželjene posljedice nepromišljenih želja, a istodobno ga uvjeravaju da takve želje nemaju „teških“ posljedica jer su oni djeca, a djeca žele dobro čak i onda kad imaju mnogo razloga poželjeti da se dogodi zlo.

Ne zadovoljava svaka priča imenom „bajka“ ove kriterije. Mnoge od priča samo su priče koja opominju, basne ili tek rasonoda.

²⁷ Isto, str. 29.-30.

²⁸ Isto, str. 31.

10. BIBLIOTERAPIJA

„Riječi su moćna alatka, kako za onog koji ih piše, tako i za onoga koji ih čita. Riječi imaju moć. One prolaze čovjekovim tijelom kao vibracija i tijelo ih može osjetiti u svakom djeliću. Jednako ih osjećaju ljudi koji govore i ljudi koji ih slušaju. Snaga izgovorene ili slušane riječi može čovjeku promijeniti život“²⁹

Riječ biblioterapija složenica je dviju riječi, *biblion* - knjiga i *therapeia* – terapija. Iz toga možemo izvesti njeno doslovno značenje, a to je liječenje knjigom. Liječe se mentalni, emocionalni i socijalni problemi. Primjenjuju je knjižničari, socijalni radnici, psiholozi, učitelji i mnogi drugi da bi se ljudi osjećali bolje sami sa sobom i s drugim ljudima.

Biblioterapija može prikazati čitateljev život služeći se životom likova u književnim djelima. Ako smo tužni, dijeljenje tih osjećaja s drugima može nam pomoći da se osjećamo manje usamljeno. Pomaže nam da ojačati svoju empatiju, razumijevanje i maštu. Pokušava u ljudima osvijestiti zadovoljstvo, učiniti njihov život bogatijim i omogućiti im da to zadovoljstvo prenesu na okolinu.

Biblioterapija se primjenjivala još u antičkoj Grčkoj, a naziv biblioterapija prvi se put pojavljuje 30-ih godina prošloga stoljeća kada je biblioterapija postala prihvaćena u psihologiji i psihijatriji. Suvremena se biblioterapija počela razvijati u Americi. Utemeljili su je psiholozi koji su uočili kako njihovim pacijentima pomaže razgovor o štivu i stvaranje vlastitih pjesama i priča.

Postoji razlika između kliničke biblioterapije, pomoćne discipline u psihijatrijskom liječenju, i interaktivne biblioterapije. U kliničkoj biblioterapiji stručne osobe pacijentima preporučuju literaturu kao terapiju za njihove probleme. Socijalna se biblioterapija koristi u radu sa zdravom populacijom kako bi potaknula stvaranje i oslobađanje emocija, stvaranje međuljudskih veza, motivaciju za čitanje te govorno i pisano izražavanje. Može se provoditi i u grupama što proizvodi dodatne učinke.

Nije svako čitanje ljekovito čitanje. „Da bi čitanje bilo ljekovito, mora zadovoljiti određene kriterije: Autor mora angažirati čitatelja za neku vrstu intenzivnog dijaloga, u kojem čitatelj postaje dio misaonog i emocionalnog procesa koji se odvija u knjizi. Čitatelj mora pokušati razumjeti što je značenje knjige na dubljem nivou i da je direktna posljedica tog

²⁹ Kolarić, A., (2013.) *Ivana Bašić: Biblioterapija i poetska terapija – priručnik za početnike: Neprikladnost klasičnoj nastavi* [online]. Rijeka: Magazin. Dostupno na: <http://gkr.hr/Magazin/Prikazi/Ivana-Basic-Biblioterapija-i-poetska-terapija-prirucnik-za-pocetnike> [Pristupljeno: 20.12.2015.]

razumijevanja pokušaj da izvrši pozitivne promjene vlastitog ponašanja ili stava. Dinamički procesi koji se dešavaju u okviru biblioterapije omogućavaju čitatelju da bude promijenjen pod djelovanjem tih utjecaja.“³⁰ Kao što piše na stranici *Psihološkog savjetovišta Komunikacija*, dinamički se procesi sastoje od četiri psihološka procesa:

1. **Proces identifikacije** - ovo je najvažniji proces i ako se dogodi da bude preskočen ostali procesi neće „funkcionirati“. Tijekom procesa identifikacije, čitatelj u djelu prepoznaje sebe, blisku osobu ili neko intimno iskustvo. Tekst djela postaje unutarnji glas osobe koja čita, dio njegovog razuma, jer pobuđujući maštu izaziva emocionalne reakcije i pruža određene informacije koje proširuju svijest o njoj samoj i o okolini koja je okružuje.
2. **Proces projekcije** - paralelno sa procesom identifikacije ide proces projekcije gdje određene vlastite sadržaje čitatelj projicira na književne likove i na taj način dodatno obogaćuje svoj emocionalni doživljaj iniciran čitanjem. Također tokom ovog procesa dolazi do analize vlastitog i tuđeg ponašanja; pri tome se vrlo često pronalaze alternativni načini rješavanja problema.
3. **Katarza** - dijeleći emocije s likom, čitatelj može doživjeti emocionalno rasterećenje i olakšanje. Katarzom (spominje je još i Aristotel) čitatelj ublažava stres, pritisak i bilo kakvo stanje koje uzrokuje duševnu ili tjelesnu napetost.
4. **Uvid** - Ponekad nam je uvid u tuđe probleme istovremeno uvid u naše vlastite, pa čitatelj može na taj način riješiti svoj problem. Sagledavanjem i uočavanjem vlastitih reakcija na određena zbivanja u tekstu čitatelj postiže stanje svjesnosti zbog kojeg lakše rješavaju probleme i postaje spremniji za izazove koje život stavlja pred njega.“

Biblioterapija povećava koncentraciju, razvija samopouzdanje, unapređuje socijalne vještine, razvija empatiju, kreativnost, maštu i samoizražavanje te unapređuje komunikacijske vještine i razvoj govora.

³⁰ Šešum, T., (2011.) *Edukacija iz biblioterapije* [online]. Novi Beograd: Savetovanište za komunikacije. Dostupno na: <http://www.psihokomunikacije.com/edukacija/edukacija-iz-biblioterapije> [Pristupljeno: 20.12.2015.]

11. ŠTO SU TERAPEUTSKE BAJKE I KAKO RADITI S NJIMA

Terapeutske bajke vrsta su bajki koje će pomoći djetetu da pristupi svojim unutarnjim izvorima. Te se bajke u psihologiji nazivaju terapeutskim metaforama zato što se osnovna misao bajke ne predstavlja izravno, već je skrivena u metafori – prenesenom značenju. U samoj strukturi metafore sadržano je obraćanje djetetovim unutarnjim potencijalima i snagama.

Najčešće sastavnice terapeutske metafore jesu:

- metaforički sukob ili pojavljivanje situacije u kojoj se lik osjeća loše zbog određenog problema (dručkiji od ostalih, osjeća strah);
- metaforička kriza – nastanak situacije koja je nepodnošljiva za lik i koja više ne može trajati (nosi simboliku smrti- završetka);
- potraga i pronalaženje novih resursa: lik u sebi otkriva nove mogućnosti, neophodne za rješavanje krize;
- radovanje i proslava – uspjeh i priznanje okoline.³¹

S bajkama možemo raditi na više različitih načina i principa. Bajku stavljamo pred slušatelja na jednostavan način - ne postavljaju mu se nikakvi zahtjevi što „onemogućuje da se čak i najmanje dijete osjeti prinuđeno postupati na određene načine.“³² Bajka ne smije postavljati zahtjeve jer je njena uloga smiriti i dati nadu za budućnost i sretan kraj. “Najčešće odrasla osoba djetetu ili skupini djece čita bajku, a zatim traži da nacrtaju dio koji im se najviše svidio u toj bajci. Kad odrasla osoba završi čitanje, dijete najčešće nastavlja crtati.“³³ Dok dijete crta, mogu mu se postavljati pitanja o osmišljavanju bajke ili oblikovanju vlastitog odnosa prema likovima. Prilikom rada u skupinama, pošto djeca završe svoje crteže, mogu ih pokazati drugima i s njima raspraviti o radnji ako žele.

Najvažniji je način kako djetetu pričati ovakve bajke, a da mu istodobno pružimo umirenje koje bajka nudi. Čitanje priče nije isto što i pripovijedanje. Kad čitamo priču, dijete misli kako samo autor odobrava osvetu i nadmudrivanje, ali kada istu tu priču pripovijedamo, dijete može biti sigurno da mi odobravamo osvetu za ugrožavanje što ga donosi dominacija odraslih.

³¹ Hulalev, O. (2012.) *Škrinjica s blagom za dječju dušu*. Zagreb: Planet Zoe, str. 50.

³² Bettelheim, B. (2000.), str. 32.

³³ Hulalev, O. (2012.), str. 97.

12. U ZEMLJI ČAROLIJE – interpretacije bajki prema Bettelheimu

12.1. Jacob i Wilhelm Grimm: IVICA I MARICA

Priča o Ivici i Marici započinje vrlo realistično. Roditelji spajaju kraj s krajem i brinu se hoće li se moći skrbiti o svojoj djeci. Zatim ih odlučuju napustiti. Bajka nam govori da siromaštvo i oskudica ne oplemenjuju čovjeka, već ga čine sebičnijim. Kad se probudi u mrkloj noći, malo se dijete boji da će biti odbačeno i napušteno, a to doživljava u obliku straha od gladovanja. Tako Ivica i Marica žive u strahu da će ih roditelji izgladnjivati do smrti.

Majka djeci znači izvor hrane, a sada osjećaju kako ih napušta. Zabrinutost i duboko razočaranje zbog toga što majka više ne želi zadovoljavati njegove oralne potrebe navode dijete na pomisao da ga majka više ne voli.

„Priča posredno govori o oslabljujućim posljedicama pokušaja da se životni problemi rješavaju uzmakom i odricanjem, što smanjuje čovjekovu sposobnost da rješava probleme. Prvi put, u šumi, Ivica je primjerno uporabio svoju inteligenciju: bacio je bijele kamenčiće da označi put do kuće. Drugi put nije tako dobro uključio pamet – živeći pokraj velike šume, morao je znati da će ptice pokljucati krušne mrvice.“³⁴ Ivica je trebao upamtiti smjernice kako bi se vratio kući, no u povratku od gladi nije mogao razmišljati. Ova priča izražava unutarnje doživljaje izravno povezane s majkom koja je prestala dojiti kada je mislila da je došlo vrijeme za to. Oslanjajući se na hranu kao sigurnost, to jest na krušne mrvice kojima su označili put do kuće, nisu sposobni pronaći rješenje za svoj problem. Ivica i Marica popuštaju oralnoj regresiji. Umjesto da ih je činjenica što su im ptice pojele mrvice naučila da ne budu lakomi, oni su proždrljivo izjedali kuću od medenjaka koja predstavlja život zasnovan na najprimitivnijim zadovoljenjima. Njihovo proždiranje kuće simbolizira strah koji su projicirali na roditelje kao razlog napuštanja. Jestiva kuća od medenjaka simbol je majke koja uistinu doji dijete iz svoga tijela. Kuća koju Ivica i Marica jedu u podsvijesti označava majku koja svoje tijelo nudi kao izvor hrane. To je ona prvobitna majka koja daje sve dok ne počne postavljati zahtjeve i ograničenja.

„Vještica, koja je oličenje razornih obilježja oralnosti, toliko je odlučna pojesti djecu koliko su ona odlučna požderati njezinu kuću od medenjaka. Kada se djeca prepuste neukroćenim porivima ida, što se simbolizira njihovom neobuzdanom proždrljivošću, izlažu

³⁴ Bettelheim, B. (2000.), str. 141. - 142.

se opasnosti da budu uništena. Djeca jedu samo simboličku predodžbu majke, kuću od medenjaka; vještica želi pojesti samu djecu. To slušatelju daje dragocjenu pouku: usporedi li se s djelovanjem na zbiljsku stvar, djelovanje u simbolima je sigurno.“³⁵ Vještichine nakane prisile djecu da uvide opasnosti koje donosi neobuzdana oralna pohlepa i da se odupru pritiscima ida i to zamijene djelovanjem prema egu. To nam govori da se djeca oslobađaju predodžbe strašne majke (vještice) kada prevladaju oralnu strepnju i riješe se ovisnosti o oralnom zadovoljenju radi sigurnosti. Roditeljski dom u blizini i kuća od medenjaka u dubini mrkle šume na podsvjesnoj su razini dva vida roditeljskog doma, ugodni i frustrirajući.

Odlazeći od kuće, Ivica pozdravlja pticu koja sjedi na krovu kuće. Druga ih ptica vodi do kuće od medenjaka kao da im pokazuje pravo mjesto na koje trebaju doći. Treća ptica, bijela patka, pomaže im prijeći veliku vodu koja im je priječila put do kuće. Ta voda predstavlja prijelaz i novi početak na višoj i zrelijoj razini. Zato je i nije bilo kad su odlazili od kuće. Djeca školske dobi moraju steći samostalnost i neovisnost pa to simbolizira rastanak Ivice i Marice kada moraju prijeći veliku vodu. To nisu mogli zajedno jer bi bili prevelik teret na leđima patke. „Djecu je iskustvo u vještichinoj kući oslobodilo oralnih fiksacija: prešavši preko vode, na drugu obalu stižu kao zrelija djeca, spremna u rješavanju životnih problema osloniti se na vlastitu pamet i poduzetnost. Kao zavisna djeca bila su roditeljima teret; po povratku postadoše osloncem obitelji, donijevši kući blago što ga stekoše. To je blago novopostignuta nezavisnost u mišljenju i djelu, novo oslanjanje na sebe, koje je suprotnost pasivnoj zavisnosti što ih je karakterizirala kad su bila ostavljena u šumi.“³⁶

12.2. Jacob i Wilhelm Grimm: SNJEGULJICA

Snjeguljica braće Grimm počinje ovako: „Bilo usred zime; i padale guste snježne pahuljice; kraj prozora s okvirom od crne ebanovine sjedila kraljica i šila. Pogledala kako sniježi, pa se u prst ubola, a tri kapi krvi pale u snijeg. Kako se rumenilo u bijelom snijegu lijepo isticalo, Kraljica pomisli: „Da mi je dijete: bijelo kao snijeg, rumeno kao krv, a kose crne kao okviri od prozora!““³⁷

³⁵ Isto, str. 143.

³⁶ Isto, str. 145.

³⁷ Isto, str. 175.

Pokretač radnje u ovoj bajci jest težnja za ljepotom. Fabula nastaje u sudaru dviju ljepota, odnosno u težnji jedne kraljice da bude najljepša na cijelome svijetu pa čak i ljepša od vlastite kćeri.

Ova bajka jasno pokazuje edipovske želje oca i kćeri te način na koji ljubomorna majka u kćeri vidi suparnicu i želi je se riješiti.

Iako roditelji stvaraju dijete, tek pojava tog djeteta stavlja dvoje ljudi u ulogu roditelja. S roditeljstvom dolaze sve roditeljske brige, nedaće i problemi. Bajke obično započinju kad djetetov život zbog nekog problema zapne u „slijepoj ulici“. U prethodno analiziranoj bajci *Ivica i Marica* problem je stvorila neimaština, dok je sa *Snjeguljicom* sasvim druga priča – probleme stvaraju odnosi između Snjeguljice i roditelja. Priča se bavi edipovskim sukobom majke i kćeri te djetinjstvom i adolescencijom.

Priča započinje u trenutku kad se Kraljica ubode u prst i tri kapi padnu u snijeg. Na samom se početku naviještaju problemi u priči: spolna nevinost ili bjelina nasuprot spolnoj želji koju simbolizira krv. Tri kapi krvi simboliziraju tri uznemirujuća događaja vezana uz odrastanje svake djevojčice: spolno krvarenje (menstruacija), probijanje himena (preduvjet začeca) i rađanje (nitko se ne rađa bez krvi).

Snjeguljičina majka umire pri rođenju te lijepe djevojčice. Na njeno mjesto dolazi maćeha s kojom provodi bezbrižno djetinjstvo. Problemi se počnu javljati kad Snjeguljica napuni sedam godina. Maćeha se počne osjećati ugroženo i nadvlada je ljubomora. Svoj narcizam potvrđuje ispitivanjem ogledala: „Ogledalce, ogledalce moje! Kaži najljepši na svijetu tko je!“³⁸ Narcisoidan se roditelj osjeća ugroženim odrastanjem vlastitog djeteta jer osjeća da stari. Dok je potpuno zavisno, dijete kao da je dio roditelja i ne ugrožava njegov narcizam. Međutim, kad dijete sazre i postane neovisno, narcisoidan ga roditelj smatra prijetnjom.

U bajkama živi mnoštvo kraljeva i kraljica jer simboliziraju vlast kakvu roditelj naizgled ima nad vlastitim djetetom. Tako kraljevski likovi u bajkama predstavljaju projekcije djetinje mašte. Lik lovca izrazito je zaštitnički lik koji izbavlja od opasnosti. U vrijeme nastanka ovih priča lov je bio aristokratska povlastica što daje dobar razlog da se lik lovca poistovjećuje s uzvišenim likom poput oca. Kao član najuže obitelji otac ima dužnost štititi dijete od opasnosti izvanjskog svijeta. Majka se treba brinuti za odgoj i opće zadovoljenje neposrednih tjelesnih potreba nužnih za djetetov opstanak. Ako majka u bajkama iznevjeri dijete, njegov je život ugrožen. Ako otac zanemaruje svoje obveze, djetetov život nije izravno

³⁸ Vlastito sjećanje iz djetinjstva na bajku „Snjeguljica“

ugrožen, ali se ono mora snalaziti samo. Tako se i Snjeguljica morala sama snaći kad ju je lovac ostavio u šumi. Jedino ljubav, skrb i odgovorno ponašanje obaju roditelja omogućuju djetetu nadvladati edipovske konflikte. Ako mu samo jedan roditelj uskrati jedno od ovoga, dijete se neće moći s njime poistovjetiti. Ako djevojčica ne može razviti pozitivnu identifikaciju s majkom, neće se samo upetljati u edipovske sukobe, već će doći i do regresije. Kad u pubertetskom djetetu ožive edipovski konflikti, zbog uzburkanih osjećaja njegov život s obitelji postaje nesnosan. Da bi izbjegao unutarnji nesklad, sanjari o nekim drugim roditeljima s kojima ne bi imao ovakvih tegoba. Bajke mu šalju poruku da je takav život moguć jedino u mašti. Iako je Snjeguljičino iskustvo vrlo daleko od rodnog doma, patuljci je ne mogu zaštititi. Majka i dalje ima vlast nad njom koju joj Snjeguljica ne može ukrasti. Simbol toga jest činjenica da Snjeguljica pušta kraljicu u kuću usprkos opomenama patuljaka da to ne smije činiti.

I prije no što je sreća patuljke Snjeguljica pokazuje kako može savladati oralne želje. Nastanivši se u kući patuljaka, pojela je samo malo iz svakog tanjura i popila samo kap iz svake čaše unatoč silnoj gladi i žeđi. Snjeguljica je isprobala sedam kreveta, no nijedan joj nije odgovarao osim zadnjega. Njeno istraživanje svakog kreveta znači da je nejasno svjesna opasnosti i traži mjesto gdje te opasnosti nema. Iako bi se to moglo protumačiti kao da se podsvjesno izložila mogućnosti da se nađe u krevetu s muškarcem, to je tumačenje malo pretjerano. Međutim, dopuštajući da je prurušena kraljica tri puta prevari, pokazuje svoju naivnost. Mirno predadolescentsko razdoblje u kojem živi s patuljcima daje joj snage da prijeđe u adolescenciju prije nego što je kraljica opet uznemiri. Tako još jednom ulazi u razdoblje nevolja, ovoga puta kao zrelija osoba koja mora sudjelovati u onome što joj se događa i snositi za to odgovornost. Odnosi između kraljice i Snjeguljice simbol su teškoća između majke i kćeri, ali i projekcije na odvojene likove onih sklonosti koje su u jednoj osobi nesuglasne. Ti unutarnji konflikti uzrok su odnosa između djeteta i roditelja. Kako ljudski razvitak ne stoji na mjestu, već ide unaprijed, povratak u latentno razdoblje radi izbjegavanja adolescentskih nevolja ne može uspjeti. Kako postaje adolescenticom, počinje osjećati spolne želje koje su dosada bile potisnute i u stanju mirovanja. Time maćeha ponovno dolazi na pozornicu i razbija Snjeguljičin unutarnji mir. Snjeguljičin treći susret s iskušenjima konačno prekida njene pokušaje da se vrati nezrelosti.

Kao već razvijenoj adolescentici Snjeguljici su zanimljive i potrebne vrpce. Tako je dopustila maćehi da je utegne u steznik i pala mrtva, posrnuvši pred iskušenjem. Da je kraljica htjela ubiti Snjeguljicu, ovo bi joj bila prilika. Međutim, ona ju je htjela zaustaviti da je Snjeguljica ne zasjeni. Kraljica označava roditelja koji privremeno uspijeva zadržati premoć

zaustavljajući razvoj svog djeteta. Drugi je smisao ukazati na Snjeguljčinu adolescentsku želju da bude „utegnuta“, mogli bismo reći i zavodljiva, jer je to čini spolno privlačnom. Njezino padanje u nesvijest znači da ju je nadvladao konflikt između spolnih želja i strepnji u vezi istih. Kad su se vratili s posla, patuljci su odvezali vrpce i vratili je u život, odnosno ona se ponovno povlači u latentnost. Patuljci su je još jednom upozorili na opasnosti kojima vreba zla kraljica, no njene su želje bile prejake. Kad je kraljica došla prerušena u staricu, ponudila je Snjeguljici da ju očešlja. Snjeguljica ponovno dolazi u iskušenje i njena želja da bude lijepa i podsvjesno spolno privlačna nadvlada svjesne namjere. Želja za spolnom privlačnošću još jednom je „otruje“ i ponovno gubi svijest. I ovog su je puta spasili patuljci. Kad je treći put posrnula pred iskušenjem, zagrizla je kobnu jabuku koju joj je dala kraljica prerušena u seljanku. Tada joj patuljci više nisu mogli pomoći jer je regresija iz adolescencije u latentno razdoblje prestala biti rješenjem za Snjeguljicu. Jabuka znači ljubav i spolnost, kako s dobre, tako i s loše strane. Majka i kći dijele jabuku. Jabuka u ovoj bajci simbolizira zrele spolne želje majke i kćeri. Kako ne bi bila sumnjičava, kraljica je jabuku podijelila popola i pojela bijelu polovicu, a Snjeguljici dala crvenu, otrovnu polovicu. Snjeguljica je pojela crveni, to jest erotski dio jabuke što označava kraj njene nevinosti. Sad joj patuljci više nisu mogli pomoći. Budući da je pojela crveni dio jabuke, u Snjeguljici je umrlo dijete i sahranjeno je u prozirni lijes. Ona je u njemu provela dugo vremena, a uz patuljke posjećivale su je i tri ptice: sova (simbol mudrosti), gavran (simbolizira zrelu svijest) i golub (simbol ljubavi). Ove ptice navode na pomisao da je Snjeguljčin san u kovčegu razdoblje trudnoće koje je ujedno i konačno razdoblje pripreme za zrelost.

Iz ove priče možemo naučiti da to što netko dosegne tjelesnu spremnost ne znači da je intelektualno i emocionalno spreman za zrelost koju predstavlja brak. Prije nego netko postane „nova“ osoba potreban je značajan rast i vrijeme. Tada je čovjek spreman za partnera suprotnog spola i za intiman odnos s njime. Snjeguljčin je partner kraljević koji je potakne da iskašlje jabuku i oživi, spremna za brak. Ispljunuti jabuku koja je guši cijelo vrijeme znači konačno se osloboditi od primitivne oralnosti, to jest od svih nezrelih fiksacija.

Priča nam govori kako se neobuzdane strasti moraju svladati ili će čovjeku donijeti propast. U tom odlučujućem trenutku razvoja junaci u bajci uglavnom padaju u dubok san. Svako novo buđenje simbolizira dosezanje višeg stupnja zrelosti i razuma.

12.3. Rumunjska narodna bajka: ZAČARANO PRASE

Začarano prase rumunjska je narodna bajka koja u današnje vrijeme i nije više poznata. U njoj kralj mora poći u rat i ostaviti svoje tri kćeri same u kući. Posebno im napominje da ne ulaze u zadnju sobu jer će ih snaći nesreća. Nakon što prođe dosta vremena od očeva odlaska, najstarija kći predloži sestrama da uđu u zabranjenu sobu. Najmlađa se sestra protivi, dok srednja pristane. U zabranjenoj sobi na stolu pronađu knjigu u kojoj piše da će se najstarija udati za kraljevića s Istoka, srednja za kraljevića sa Zapada, a najmlađa pročitati da će se udati za prase sa Sjevera. Kad se otac vrati, to se ispuni.

Tijekom zajedničkih noći koje zajedno provode nakon svadbe, najmlađa kći primijeti da se prase tijekom noći pretvara u čovjeka, a ujutro opet postaje prasetom. Jako ju zanima kako ga zadržati u ljudskome obliku pa se obrati vještici. Ona joj reče da mu noću oko noge veže konac. Muž se na to naljuti i odluči je napustiti govoreći da se neće sresti „dok tragajući za mnom ne iznosiš tri para željeznih cipela i ne ispustiš šiljak štapa“³⁹. Vrijeme prolazi, a ona luta od Sunca do Mjeseca i mnogo dalje. Na svakom od tih mjesta daju joj da pojede pile i napomenu joj da sačuva kosti te je usmjere dalje. Napokon iznosi tri para željeznih cipela i čelična joj se palica istupi pa stiže na odredište gdje stanuje njen muž. Međutim, pred njom se nađe još jedna zapreka. Mora se popeti na planinu, a u tome joj pomognu pileće kosti koje je skupila na putovanju. Od njih složi dvije motke, sastavi ljestve i penje se prema visokom vrhu. Da bi došla do muža, nedostaje joj još samo jedna kost pa odluči odrezati mali prst. Kada se popne na vrh, sve čari nestanu i njen muž ponovno je čovjek. Naslijede kraljevstvo njenoga oca i „vladahu kao što vladaju samo oni kraljevi koji su mnogo propatili.“⁴⁰

Ova nam bajka govori da ne valja prisiljavati nekoga da se odrekne svoje animalne strane, a ne pomaže ni vezanje koncem. Jasno nam daje do znanja da djevojka mora puno lutati prije nego se ponovno sjedini s mužem. Starije žene žele usaditi mladim djevojkama shvaćanje da su muškarci zvijeri i da djevojačke spolne strepnje nisu dio njihova iskustva, već dio tuđeg, nametnutog mišljenja. Priče također govore da će djevojkama biti ugrožena bračna sreća ako će to slušati i u to vjerovati. Začarani muž u bajkama djelo je neke starije žene ili vještice.

Ako je muž-životinja simbol djevojačkih spolnih strahovanja, očekivalo bi se da je zvijer noću u postelji, a ne danju. Bettelheim smatra da ova priča objavljuje duboka psihološka proniknuća i da „mnoge žene koje svjesno ili podsvjesno doživljavaju seks kao

³⁹ Bettelheim, B. (2000.), str. 253.

⁴⁰ Isto, str. 253.

nešto „životinjsko“ i zamjeraju muškarcu što im je oduzeo djevičanstvo, sasvim se drugačije osjećaju kad tijekom noći uživaju sa čovjekom koga vole.“⁴¹ Sve što je noću izgledalo divno danju promijeni svoj izgled, pogotovo pod utjecajem okoline i njihova mišljenja. Mnogo muškaraca za vrijeme spolnog odnosa osjeća jedno, a sutradan kad im strahovanja i negodovanja nisu prigušena trenutačnim zadovoljstvom drugo.

Na predsvjesnoj razini ova priča govori djetetu da je velik dio njegovih strahova utemeljen na onome što su mu pričali i da sve može biti drugačije kada se osobno doživi. Na primjer, ova priča uvjerava dijete kako njegov strah od spolnosti kao nečeg opasnog i animalnog nije samo njegov strah već i strah mnogih drugih. Kao što likovi iz priče otkrivaju kako njihov spolni partner nije ružna životinja nego divna osoba, otkrit će to i dijete. Druga razina priče zahtijeva vrijeme. Ako se sve to pokuša učiniti prerano, taj će se proces samo odgoditi.

Da bi čovjek prevladao spolna strahovanja, mora odrasti kao osoba. Za sretan brak nije dovoljno da muškarac progoni ženu, već i žena mora uložiti truda koliko i muškarac.

12.4. USPOREDBA REALISTIČNE PRIČE I BAJKE

Priča „Švicarska obitelj Robinson“ jest pustolovni roman koji je napisao švicarski protestantski pastor Johann David Wyss u 19. st. inspiriran romanom „Robinson Crusoe“ Daniela Defoea. Govori nam kako jedna obitelj nakon brodoloma uspijeva živjeti idiličnim, ugodnim životom koji se bitno razlikovao od života djevojčice koja je stalno iznova čitala ovu priču. Njen je otac morao mnogo izbivati iz kuće, a majka joj je bila bolesna i stalno u bolnicama. Djevojčica je bila prisiljena živjeti na različitim mjestima: kod tete, kod bake, kod kuće itd. Tijekom tih teških godina djevojčica je stalno prepričavala priču o toj sretnoj obitelji na pustom otoku i to je svakoga člana sprječavalo da se odvoji od ostatka obitelji. Mnogo godina kasnije prisjećala se toplog osjećaja koji bi joj svaki put iznova preplavio srce kad je čitala priču. Surovu bi stvarnost uspjela bar nakratko prikriti imaginarnim zadovoljstvom. Međutim, sretni trenuci provedeni u mašti s tom obitelji nisu joj obećavali da će njen život krenuti nabolje. Nije dobivala nadu koja bi joj život činila snošljivijim jer ta priča nije bajka.

Druga se djevojčica prisjeća kako je kao mala živjela od tradicionalnih bajki i od onih koje je sama stvarala. Bajka „Matovilka“ Charlesa Perraulta stalno joj je bila u mislima. Kad je bila mala, majka joj je poginula u prometnoj nesreći. Oca je to jako pogodilo pa se povukao

⁴¹ Isto, str. 254.

u se, a brigu o njoj prepustio dadilji koja baš i nije bila zaokupljena njome. Kad je imala punih sedam godina, otac se ponovno oženio i tada je Matovilka dobila posebno mjesto u njenom srcu i mislima. Maćeha je bila vještica iz priče, a ona zatočenica u kuli. Poistovjećivala se s Matovilkom jer se osjećala prisiljenom na život s maćehom. Osjećala se zatočenicom u vlastitom domu jer je donedavno imala potpunu slobodu. Ključ priče bila joj je Matovilkina duga kosa kakvu ona nikada nije smjela imati jer maćeha to nije odobravalala. Za nju je duga kosa postala simbol slobode i sreće. Kao odrasla shvatila je da je kraljević za kojim je čeznula zamijenio oca koji je trebao jednom doći i spasiti je. Kad bi joj postalo teško, samo je zamislila Matovilku i princa kako je spašava i sve je postalo lakše. Matovilki je dodala sretan kraj. Naime, u priči je kraljević neko vrijeme bio oslijepljen, što je značilo da je otac bio zaslijepljen maćehom i nije vidio kako je njegova kći zapravo bolja. Na kraju je njena kosa ponovno narasla, a „princ“ je došao živjeti s njom sretno do samoga kraja.

Usporedba Matovilke s obitelji Robinson pokazuje nam zašto bajke djetetu daju više od priče. U ovoj priči nema vještice na kojoj dijete u mašti može iskaliti svoj gnjev i bijes. Nju može okriviti i za očevu zanemarivanje. Priča o obitelji Robinson nudi trenutni bijeg od surove realnosti, ali ne gaji nikakvu nadu za bolju budućnost. Matovilka je djevojčici pružila priliku da nađe krivca za svoju bol, nekoga na kome će iskaliti svoj gnjev. Obećavala joj je spas vlastitoga tijela onda kad joj naraste duga kosa, ali i to da će „kraljević“ progledati i spasiti svoju princezu.

„Bajka djetetu daje nade da će kraljevstvo jednom biti njegovo.“⁴² Dijete vjeruje da nije dovoljno jako da samo zadobije kraljevstvo, već je tu bajka koja mu obećaje pomoć čarobnih sila. Budući da bajka obećava onu vrstu trijumfa koju dijete priželjkuje, ona je psihološki uvjerljivija od bilo koje realistične priče. „A kako obećava da će kraljevstvo biti njegovo, dijete je pripravno vjerovati i drugo čemu ga bajka uči: da se mora napustiti dom kako bi se našlo svoje kraljevstvo; da se ne može zadobiti odmah; da se rizici moraju preuzimati i smjerno prihvaćati iskušenja; da to nitko ne može obaviti sam, već mu trebaju pomagači; te da bi se osiguralo njihovu pomoć moraju im se ispuniti neki zahtjevi. I baš zato što se konačno obećanje podudara s djetetovim željama za osvetom i bajnim životom, bajka neusporedivo obogaćuje djetetovu maštu.“⁴³

⁴² Isto, str. 119.

⁴³ Isto, str. 119. – 120.

13. POTREBA PSIHOANALIZE U BIBLIOTERAPIJI

Kao što smo već govorili, biblioterapija je terapija knjigom koja liječi mentalne, emocionalne i socijalne probleme. Primjenjuju je knjižničari, socijalni radnici, psiholozi, učitelji, odgojitelji i mnogi drugi.

Kako bi djela koja se nude kao terapija bila što razumljivija, niz stručnjaka ih je razjasnilo, odnosno ta su djela interpretirana te su ponuđena psihološka značenja pojedinih likova i samih scena. Bettelheimova psihoanalitička interpretacija temelji se na edipovskom sukobu, to jest dječak želi majku, a djevojčica oca. U uobičajenim bajkama otac je zvijer poput zmaja, a majka često ima dvije strane, dobru i lošu.

Vrlo je bitno da su biblioterapeuti upoznati s takvom psihoanalitičkom interpretacijom djela kako ne bi došlo do nepoželjnih učinaka. Cilj je biblioterapije da se pacijent poistovjeti s likom. Nakon što biblioterapeut utvrdi pacijentovo psihičko stanje i poveže ga s likom koji dijeli njegov problem, može pitati pacijenta kako bi se on postavio prema liku i njegovim problemima i pitanjima.

Bilo bi veoma teško provoditi biblioterapiju, a da ne znamo što se u terapijskom štitu nudi i zbog čega baš ono ima određeni terapijski učinak na određeni problem. Zbog toga je psihološka interpretacija bajke vrlo bitna. Možemo uočiti kako su ove dvije grane izrazito bliske. Moglo bi se reći da je psihoanalitička interpretacija bajke dio biblioterapije jer pacijent za vrijeme i nakon čitanja štiva razmišlja o likovima, suosjeća i poistovjećuje se s njima, odnosno stvara svoju interpretaciju.

Riječ ima moć i terapijski utjecaj na ljude. Može navesti čovjeka da se zamisli, da mijenja sebe, svoje mišljenje i utjecaj na druge. Utjecaj riječi na emociju i psihi opisivao je još davno Aristotel spominjući katarzu kao vrstu pročišćenja emocija izazvanu tragedijom. „Knjiga može poslužiti kao most prema drugom čovjeku jer nas povezuje s drugim ljudima koji imaju slične probleme, koji se osjećaju usamljenima i napuštenima, te osnažuje naš identitet u susretu sa svijetom.“⁴⁴

⁴⁴ Kolarić, A., (2013.) Dostupno na: <http://gkr.hr/Magazin/Prikazi/Ivana-Basic-Biblioterapija-i-poetska-terapija-prirucnik-za-pocetnike> [Pristupljeno: 20.12.2015.]

14. ZAKLJUČAK

Bajka je podvrsta priče s kojom se djeca susreću već u najranijoj dobi i prati ih tijekom cijelog školovanja. Bajka je tematikom, sadržajem i likovima vrlo zanimljiva djeci predškolske dobi, stoga se vrlo rado susreću s njome. U bajci se nitko ne čudi prijelazu iz stvarnoga svijeta u svijet jave. Čudesno u bajci živi kao normalno. Svijet bajke usklađen je s djetetovim načinom razmišljanja i pogledom na svijet. Zato mu bajka i jest toliko uvjerljiva i stvarna. Dijete u bajci može naći najbolju utjehu za sve što ga tišti. Takvo rješavanje problema putem knjige naziva se biblioterapija i njome se liječe mentalni, socijalni i emocionalni problemi.

Zadaća odgojitelja jest da dijete usmjerava na pravi put odrastanja i pokaže mu koje su dobre i moralne stvari. Potiče ga da razmisli koji je smisao života i kako pobijediti teškoće i strahove koji mu se na tom putu nađu. Bajka je upravo ta koja djetetu predočava iskustva slična njegovim jer mu se obraća razumljivim jezikom slika i simbola. Dijete prepoznaje i osjeća koja bajka odgovara njegovome stanju i tek nakon što je čuje mnogo puta može se okoristiti onime što mu priča pruža za razumijevanje sebe i okoline. Stoga valja citirati Bettelheima jer ove riječi savršeno opisuju interakciju djeteta i bajke: „Slušanje bajke i upijanje slika što ih daje mogu se usporediti sa sijanjem sjemena, od kojeg će se samo poneka sjemenka primiti u djetetovu umu. Poneka će mu u svjesnom umu djelovati odmah, druga potaknuti procese u podsvijesti. Ostalo će pak sjeme dugo mirovati dok djetetov um ne dođe u stanje pogodno za klijanje, a mnoge sjemenke ipak nikada neće uhvatiti korijena. Međutim, sjeme koje je palo na pogodno tlo izrast će u predivno cvijeće i jedro drveće – to jest, potvrdit će valjanost važnih osjećaja, potaknuti proniknuća, pothranjivati nade, smanjiti strepnje – i tako obogatiti djetetov život, sada i dovijeka.“⁴⁵

Metaforično značenje bajke najbolje može objasniti psihoanaliza same bajke. Interpretacija bajke pomaže nam da bolje razumijemo dječji svijet mašte i uvelike može biti od pomoći u otkrivanju problema koji tišti dijete. Samim nas time usmjerava k pravilnom postupanju i učenju djeteta kako da savlada svoje brige i strahove. Ako se djetetu pričaju samo realne priče koje nemaju skrivene „hrane za njegovu dušu“, ono će se osjećati neshvaćeno. Oni traže čaroliju, zlu vješticu, proždrljivog vuka, mnogo pustolovine i opasnosti te dobru vilu koja će ih naposljetku spasiti. Kada dijete ima sve to, može početi razvrstavati svoje proturječnosti i sve će ga manje i manje proždirati nesavladivi kaos.

⁴⁵ Bettelheim, B. (2000.), str. 136.

Odgovor na pitanje čemu služi bajka vrlo je jednostavan. Bajka služi svladavanju životnih nedaća. Ukupnoj je osobnosti potrebna podrška bogate mašte, praćena čvrstom sviješću i jasnim poimanjima stvarnosti. Od svih književnih vrsta bajka najbolje upućuje dijete da otkrije svoj identitet i poslanje te mu poručuje kako je unatoč nedaćama valjan život nadohvat ruke. Bajka je „mudra“ i od djeteta ne očekuje ono nemoguće i ne izaziva mu tjeskobu zbog bijesnih želja koje ne može spriječiti, već ga tješi govoreći mu kako su posljedice samo privremene, a dobrota nadoknađuje svu štetu. Ujedno i opominje kako gnjev i nestrpljenje vode u nevolje.

Nažalost, današnjim je naraštajima uskraćena mogućnost pravog upoznavanja bajke. S bajkama se susreću jedino u filmovima i televizijskim emisijama čije su inačice isprazne, nakićene i pojednostavljene te su izgubile svoj pravi smisao. Međutim, svi mi koji imamo neku ulogu u odgoju djece (roditelji, odgojitelji, učitelji, itd.) možemo vrlo mnogo utjecati na češće susrete djece s bajkom. Praćenjem djetetovih potreba te pravilnim izborom bajke koja odgovara razvojnoj dobi djeteta i njegovom stanju možemo povećati dječji interes i ljubav prema bajci. Mi smo ti koji svojim trudom, kreativnošću i upornošću možemo biti primjer djeci kako bi i ona sama jednoga dana prenijela to isto na buduće naraštaje.

Bajka je uvijek bila i uvijek će biti dio mira i dio nade koji ne samo djetetu već i odrasloj osobi omogućuje vjeru u bolje sutra. Bajka nas vraća u bezbrižno djetinjstvo i daje nam trenutak za maštu, sanjarenje i nemoguće, a onda nas na najljepši i najkompleksniji način poziva na ono čega se ljudsko biće jako boji: odrastanje. Traži od nas zrelost, stabilnost i smjelost kako bismo sa sigurnošću i odlučnošću koraćali kroz bitke i nevolje. Na kraju možemo zaključiti kako je bajka „karta“ valjanog života - sadrži sve tumače i pute kojima valja ići i stanja koja treba posjetiti.

15. LITERATURA

Knjige:

1. Anić, V. (1994.) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
2. Bettelheim, B. (2000.) *Smisao i tumačenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić.
3. Brenko, A. (2011.) *Uloga bajke u razvoju djeteta rane školske dobi*. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
4. Crnković, M. (1980.) *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Crnković, M. (1987.) *Sto lica priče*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Hameršak, M. (2011.) *Pričalice o povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam.
7. Hulalev, O. (2011.) *Škrinjica s blagom za dječju dušu*. Zagreb: Planet Zoe
8. Krmpotić, V. (2006.) *Bajke*. Zagreb: VBZ.
9. Mabij, P. (1973.) *Ogledalo čudesnog*. Beograd: Nolit.
10. Ortner, G. (2010.) *Bajke koje pomažu djeci*. Zagreb: Mozaik knjiga.
11. Ortner, G. (1999.) *Nove bajke koje pomažu djeci*. Zagreb: Mozaik knjiga.
12. Pintarić, A. (1999.) *Bajke - pregled i interpretacija*. Osijek: Matica hrvatska.
13. Pintarić, A. (2008.) *Umjetničke bajke - teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Matica hrvatska
14. Težak, D. i Težak, S. (1997.) *Interpretacija bajke*. Zagreb: Divič.
15. Težak, D. (1998.) *Bajke antologija*. Zagreb: Divič
16. Vasta, R. et al (1998.) *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada slap.
17. Visinko, K. (2001.) *Bajka u obitelji, vrtiću, školi*. Zbornik radova znanstvenog skupa- *Zlatni danci 3, Bajke od davnina pa do naših dana* (133.-143.). Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera.
18. Visinko, K. (2005.) *Dječja priča - povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Zagreb: Školska knjiga.
19. Von Franz, M. L. (2007.) *Interpretacija bajke*. Zagreb: Scrabeus naklada.
20. Zlatar, M. (2007.) *Novo čitanje bajke: arhetipsko, divlje, žensko*. Zagreb: Centar za ženske studije.

Mrežni izvori:

21. Cvitković, M., (2013.). Bajka i dijete predškolske dobi [online]. Zagreb: Dječji vrtić Markuševac. Dostupno na: <http://www.vrtic-markusevec.zagreb.hr/default.aspx?id=60> [Pristupljeno: 24.09.2015.]
22. Debeljak, I., (2010.). Dijete i bajka [online]. Sarajevo: Danu Media d.o.o. Dostupno na: http://www.ringeraja.ba/clanek/dijete-i-bajka_332.html [Pristupljeno: 24.09.2015.]
23. Ferluga – Antić, V. (2010), *Mali Sherlock Holmes* [online]. Sveta Nedjelja: Neolit d.o.o. Dostupno na: <http://www.pjesmicezadjecu.com/bajke-i-price-za-djecu/mali-sherlock-holmes-vesna-ferluga-antic.html> [Pristupljeno: 26.09.2015.]
24. Kolarić, A., (2013.). *Ivana Bašić: Biblioterapija i poetska terapija – priručnik za početnike* [online]. Rijeka: Magazin. Dostupno na: <http://gkr.hr/Magazin/Prikazi/Ivana-Basic-Biblioterapija-i-poetska-terapija-prirucnik-za-pocetnike> [Pristupljeno: 20.12.2015.]
25. Puljak, A., (2014.). Biblioterapija: Knjigom do zdravlja [online]. Zagreb: Nastavni zavod za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar. Dostupno na: <http://www.stampar.hr/hr/biblioterapija-knjigom-do-zdravlja> [Pristupljeno: 31.12.2015.]
26. Radenović, I., (2014.). Dječja biblioterapija [online]. Zagreb: Filozofski fakultet. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4791/1/Ivana%20Radenovi%C4%87_Diplomski%20rad.pdf [Pristupljeno: 31.12.2015.]
27. Rogić, A., (2014.). Bajka daje djetetu nadu, zato djeca vole sretan kraj [online]. Zadar: Zadarski list. Dostupno na: <http://www.zadarskilist.hr/clanci/17032014/bajka-daje-djetetu-nadu-zato-djeca-vole-sretan-kraj> [Pristupljeno: 26.09.2015.]
28. Šešum, T., (2011.). *Edukacija iz biblioterapije* [online]. Novi Beograd: Savetovalište za komunikacije. Dostupno na: <http://www.psihokomunikacije.com/edukacija/edukacija-iz-biblioterapije> [Pristupljeno: 20.12.2015.]